

דוברט נוזיל: אדם בלא אופי

אָפֿיים יש לחפש כיום בנרות, כנראה; ומן־הסתם עוד תשים עצמך לצחוק כשתסובב לאור־היום ונר דולק בידך. רוצה אני אפוא לספר את סיפורו של אדם שתמיד היו לו בעיות באופי שלו, ובלשון פשוטה יותר—שלא היה לו בכלל אופי מעולם; אך דאגה תכרסמני שמא לא תפסתי את ערכו בעוד מועד ולבסוף אולי היה מעין חלוץ או ראשון־מסוגו.

היינו ילדי־שכנים. כשהיה עושה אחת מאותן זוטות שהן נאות כל־כך עד שאין מספרים עליהן ברצון, היתה אמו נאנחת, משום שנלאית היתה מן המכות בהן היתה מכבדתו. "בן", היתה מקוננת, "אין לך שמץ של אופי; וכי איזה עתיד ייצא ממך?! " במקרים קשים יותר היתה נדרשת עצת האב, ואז היה להן למלקות אופי חגיגי וחדר של ממש, בערך כמו מסיבה של בית־ספר. לפני ההתחלה חייב היה ידידי להביא לאדון יועץ־הכספים הראשי את המחבט, שעיקר תפקידו לשמש בחיבוט בגדים ושהיה שמור עם המשרתת; ואילו אחר הסיום היה הבן צריך לנשק את ידו של האב, להודות לו על תוכחת־המוסר ולבקש מחילה על הטרדות שהוא גורם להוריו האהובים. רעי נהג להיפך. קודם ההתחלה היה מילל ומתחנן שיסולח לו ובכך היה ממשיך ממלקה למלקה; אך כשנסתיים הכל לא עלה עוד הגה על שפתותיו, פניו היו אדומים־כחולים, הוא היה בולע רוק ודמעות ומנסה בשיפשוף נמרץ לסלק את עקבות רגשותיו. "אינני יודע", היה אביו אומר אז, "מה עוד יהיה על הנער; התכשיט אין לו שום אופי כלל!"

כך היה האופי בנערותנו משהו שבגללו מקבלים מלקות, אף־על־פי שאין לך כמותו. בעינינו היה בכך אי־צדק מסוים. הוריו של חברי, כשהיו דורשים ממנו אופי, ונאותים היו, שלא כמנהגם, להסביר הסברות, טוענים היו שאופי הוא הניגוד המשמעותי של תעודות גרועות, של שעות־לימודים נחסרות, של סירי־פח קשורים לזנבות־כלבים, של פיטפוט ומישחקי־חשאי בשעת־הלימודים, של תירוצי־הבל גפשעים, של חולשת־הזכרון ושל ציפרים מסכנות שקלע מנוול צד במקלעו. אבל ההיפך הטבעי של כל אלה הרי כבר היו אימי־העונש, פחד ההתגלות וייסורי־המצפון המענים את הנפש באותה חרטה שעתידיים לחוש אם יכשל הענין. היה זה הכל־בכל־מכל; לאופי לא נותרו כאן עוד לא מקום ולא שדה־פעולה, הוא היה מיותר לחלוטים. אף־על־פי־כן דרשהו מאתנו.

אולי אמורים היינו למצוא איזו נקודת־אחיזה במה שנאמר לפעמים לידידי בשעת ענשו, כגון: "כלום אין לך לגמרי טיפת גאונה, בן?! "—או: "איך יכולים רק לשקר שקר־גבלה כזה?! "—אבל חייב אני לומר שגם היום עוד קשה לי לדמות לעצמי שיהיה מישהו גאה כשהוא חוטף סטירת־לחי, או איך יראה את גאותו כשהוא מושכב על הברכיים; זעם עוד יכול אני לתאר לעצמי, אך דווקא זה

אסור היה עלינו! והוא הדין באשר לשקר; וכי איך לשקר אם לא שקר של נבלה? שמה שקר מטומטם? כשאני מהרהר בדבר נדמה לי עוד היום כאילו דרשו מאתנו הנערים שנשקר בכנות. אך היתה זו מעין דרישת-כפל: אל תשקר, אך אם כבר משקר אתה, לפחות אל תשקר שקר משוקר. אפשר שפושעים מבוגרים אנוסים להיות מסוגלים להבחנה כזו, לפי שתמיד זוקפים להם בבתי-המשפט לחובתם רעה מיוחדת אם עשו רעתם בקור-רוח, בדיקדוק מדוקדק ובראש צלול; אך לדרוש כזאת מנערים, הרי זה יותר מדי. חושש אני שלא הראיתי אף אני חולשות-אופי בולטות כשל רעי רק משום שעל חינוכי הקפידו פחות.

אפשר לומר, משכנעות יותר מכל אמרות ההורים שטיפלו באופי שלנו היו אלו שקשרו את היעדרו המצער אל האזהרה שפעם נזדקק לו, לעתיד לבוא. "ונער כזה רוצה להיות פעם גבר!" היו אומרים בערך. אם להתעלם מענין הרצייה, שלא היתה מחזורת כל-כך, הרי כל השאר היה פירושו לפחות שאופי הוא משהו שנהיה זקוקים לו רק במאוחר יותר; למה אפוא כבר עכשיו כל ההכנות החפזות הללו? הוא שסברנו גם אנחנו.

ובכן, אף-על-פי שלא היה לו לרעי אז שום אופי, לא חש כלל בחסרונו. הרגשה זו נולדה במאוחר יותר, היא התחילה בין שנת-חינו השש-עשרה לשבע-עשרה. אז התחלנו ללכת לתיאטרון ולקראו רומנים, על מוחו של ידידי, שספג את פיתויי-השטן של האמנות ביתר-עוז ממני, השתלטו התכונן של תיאטרונ-העיר, האב הרחימאי, האהבן הגיבור, בעל התפקיד הקומי, ואף נחש-הטרקלין השטני והתמימה המקסימה. הוא לא היה מדבר עוד אלא בצלילים מזויפים, אבל פתאום היה רווי אופי מכל מה שמופיע על הבמה הגרמנית. כשהיה מבטיח משהו, מעולם לא יכולת לדעת אם בדרך דיברת-הכבוד שלו כגיבור או כנוכל; קורה היה שיפתח במזימה ויסיים בצדקה, או להיפך; מקבל היה אותנו, הידידים, ברעש-הדיוטות גדול ועובר פתאום ומגיש לנו בחיוך של בעל-גינונים כיסא לשבת וסוכריות-שוקולד, או מחבק אותנו חיבוק אבהי וגונב אגב כך את הסיגריות מפסינו.

אך כל זה היה גלוי לעין וענין של מה-בכך בהשוואה לקריאה ברומנים. ברומנים מוצא אתה את ההנחיות הנפלאות ביותר איך לנהוג במצבי-חיים מכל המינים. אבל הקושי הגדול הוא שמצבי-החיים בהם אתה שרוי לעולם אינם הולמים בדיוק את אלה שהרומנים פוסקים מה לעשות ומה לומר בהם. ספרות-העולם הריהי מחסן עצום, שבו מולבשות מיליוני נפשות אצילות, זעם, גאווה, אהבה, בוז, קנאה, אבירות ושפליות. כשרומסת האשה הנערצת את רגשותינו ברגליה, יודעים אנו שעלינו להטיל בה מבט-תוכחה שפולו נשמה; כשמתעלל בן-בליעל ביתומה עלובה, יודעים אנו שעלינו להפילו ארצה במחי אחד. אך מה עלינו לעשות כשהאשה הנערצת, מיד לאחר שרמסה ברגליה את רגשותינו, טורקת אחריה את הדלת לחדרה, ומבט-הנשמה שלנו אינו משיג אותה? או אם בין אותו בליעל המתעלז ביתומה לבינינו עומד שולחן עמוס גביעים יקרי-ערך? כלום ננפץ את הדלת, כדי להטיל מבעד לפריצה את המבט הרך? וכלום נרחיק תחילה בזהירות מעל השולחן

את הכוסות היקרות, בטרם נשלח ידנו למכת־הזעם? במקרים כאלה, החשובים באמת, מכויבה אותנו הספרות תמיד; אולי ישתפר המצב בעוד כמה מאות־שנים, לאחר שעוד יוסיפו כתוב.

אך לגבי אופי למו־ד־קריאה נוצר בינתיים מצב בלתי־נעים ממש כל־אימת כשהוא שרוי במשהו הדומה למצב־מֶן־החיים. חומרים בקרבו תריסרי התחלות של משפטים, גבות־עיניים זקופות־למחצה או אגרופים קמוצים, גבות מופנים לאחור וחזות פועמים, שכולם אינם מתאימים כל־כך לעילה ובכל־זאת אינם כה בלתי־מתאימים; זוויות־הפה נמתחות כאחת למעלן ולמטן, המצח מתקמט קדורנית אך גם בוהק־וזהר, המבט מבקש בעת־ובעונה־אחת לפרוץ בתוכחה ולהתכנס פנימה מבויש; והרי זה בלתי־נעים מאד, שהרי כביכול אדם מכאיב לעצמו הדדית. כתוצאה מכך מתהווה אז פעמים רבות אותה עווית בולענית התוקפת שפתיים, עיניים, ידיים וגרון, ופעמים אפילו אוזנות היא בגוף כולו בעצמה כה רבה עד שהוא מתפתל כבורג שאבד לו האום שלו.

אראז גילה חברי עד כמה יהיה זה נוח יותר להיות בעל אופי יחיד, משלוג, והוא החל לחפש אחריו.

אלא שכאן הסתבך בהרפתקות חדשות. פגשתיו אחרי שנים, לאחר ששלח ידו באומנות הפרקליטות. מרכיב היה משקפיים, את זקנו גילה, והיה מדבר בקול־לחש. "אתה מסתכל בי?" העיר. לא יכולתי להכחיש זאת, משהו הניעני לחפש בארשתו את התשובה. "האם אני נראה כעורך־דין?" שאל. לא היתה לי סיבה לחלוק על כך. הוא הסביר לי: "יש להם לעורכי־דין דרך מיוחדת־במינה להביט מבעד לזוגיות מצבטי־העיניים שלהם, והיא שונה, למשל, מזו של הרופאים. אפשר גם לומר שפל תנועותיהם וחבריהם חדים דוקרניים יותר מאלה המעוגלים או המסוקסים של תיאולוגים. הם נבדלים מאלה כהיבדל פיליטון מדרשה של יום־א'— קיצורו של דבר, מה דג אינו פורח מאילן לאילן כך התקננו עורכי־דין במימצע ששוב אין הם יוצאים ממנו לעולם".

"אופי־של־מקצוע!" אמרתי. ידידי היה מרוצה בי. "לא היה זה פשוט כל־כך", העיר. "כשהתחלתי, היה לי זקן־ישן; אבל מעבידי אסר עלי זאת, לפי שאין הדבר מתאים לאֶפיו של עורך־דין. אז התהלכתי כצייר, וכשנאסר עלי דבר זה— כמלח־בחופשה". "מדוע, למען־השם?" שאלתי. "כי מובן שביקשתי להתנגד לכך שיהיה לי אופי־של־מקצוע", השיב. "הגרוע ביותר הוא שאי־אפשר להימלט ממנו. יש, כמובן, עורכי־דין הנראים כמשוררים, וכן פייטנים שחזותם כשל מוכרי־ירקות, וירקנים בעלי גולגלות של הוגי־דעות. אבל כל אלה יש בהם משום עין־של־זכוכית או משום זקן מודבק או משום פצע שלא הגליד כל־צרכו; איני מבין מדוע, אבל עובדה היא, לא?" הוא חייך על־פי דרכו והוסיף כנכנע: "כידוע לך, אין לי אפילו אופי משלי..."

הזכרתי לו את אפיי־השחקנים הרבים. "והרי היה זה רק בימי־הנעורים!" השלים באנחה. "כשמתבגרים, עוד נוספים עליהם אופי מיני, אופי לאומי, אופי מדינתי.

אופי מעמדי ואופי גיאוגרפי, ועוד יש לך אופי־של־כתב־יד, של קווי־יד, של דמות־גולגולת, ואולי עוד אחד המוקנה ממעמד המזלות ברגע הלידה. בשבילי הרי זה יותר מדי. לעולם איני יודע איזה מהם עלי להצדיק". שוב נגלה חיוכו החרושי. "למזלי יש לי ארוסה, האומרת עלי שבכלל אין לי אופי, לפי שעדיין לא קיימתי את הבטחתי לשאתה לי לאשה. דווקא משום כך אקח לי אותה, כי שיפוטה הבריא הוא חיוני בשבילי". "מי היא ארוסתך?"

"על־פי איזה אופי? אבל יודע אתה", סטה מן הענין, "בכל־זאת תמיד היא יודעת מה רצונה! מעיקרה היתה נערה קטנה חמודה, חסרת־ישע—זה ימים רבים אני מכיר אותה—אבל היא למדה ממני הרבה. כשאני משקר, הדבר נורא בעיניה; כשאני מאחר בבוקר למשרדי, היא טוענת שלעולם לא אוכל לפרנס משפחה; כשאני יכול להחליט לקיים הבטחה שהבטחתי, יודעת היא שרק נבל נוהג כך". שוב חייך חברי. איש חביב היה אז, והכל הביטו עליו מגבוה בחיוך של ידידות. איש לא סבר ברצינות שגיגע למשהו. די היה בהופעתו החיצונית ללמדך שכל־אימת שהוא פותח בדיבור כל אבר מאברי גופו לובש תנוחה אחרת; העיניים סרו לצדדים, הזרועות והידיים נעו בכיוונים שונים, ולפחות אחת מן הברכיים היתה מתעיינת כאילו היתה מאזני־מכתבים. הוא היה אז אדם חביב, כאמור, צנוע, מבויש, בעל דרך־ארץ; ולפעמים גם היה ההיפך מכל זה, אך התיחסו אליו, בחיבה, ולו מחמת סקרנות.

כאשר ראיתיו שוב, היו לו מכונית, אותה אשה שעכשיו היתה לצלו, ומעמד מכובד ורבי־השפעה. איך התחיל בענין, איני יודע; אך השערתו היא שכל הסוד הוא בכך שהשמין האיש. פניו הכנועים, העירניים לא היו לו עוד. ליתר־דיוק, היו עדיין אלא שמוסתרם היו מאחרי מעטה עבה של בשר. עיניו, שלפנים לאחר שעשה איזה מעשה, ניבטו נוגות כשל קיפוף עצוב, לא קיפחו למעשה את ברקן היונק מעומקו, אבל בין הלחיים המרופדות כהלכה עמלו הרבה כשביקשו לסוב הצדה, ולכן ניבטו היישר במבט־יוהרה רבי־גע. תנועותיו עדיין נתפזרו, בפנימו, לכאן ולכאן, אך כלפי־חוץ, במיפיקי־האברים ובשחייהם, נבלעו על־ידי רפידות בולמות של שומן, והדבר שבקע לעיניך היה בבחינת ניב־קצרות ולשון־נגידות. כך אפוא נעשה גם האיש. רוחו התועה הצמיחה חומות עומדות והשקפות שמנות. פעמים עדיין הבזיק בו משהו; אך זה לא הפיץ עוד שום בהירות באיש גופו אלא משול היה כמין ירייה שירה כדי לעשות רושם או להשיג מטרה מסוימת. בעצם, הפסיד הרבה לעומת מה שהיה. כל שהוציא מפיו היו דברים של שיגרה, אף אם היתה זו שיגרה עוברת־לסוחר. ובעברו נהג כך כדרך שאדם מעלה בזכרונו שגינות־נעורים.

פעם אחת עלה בידי להטותו שוב אל נושא שיחותינו משכבר, האופי. "אני משוכנע שהתפתחות האופי קשורה בלוחמות", הסביר לי בלשון חפזוה, "וכי לכן מצוי הוא עוד כיום רק אצל פראים־למחצה. שהרי זה כורח בשביל מי שנלחם בסכין וברומח

לבל יפול. כי איזה אופי, ויהיה חסון וחזק ככל שיהיה, יכול לעמוד בפני שריון, להביור ואדי-רעל? הדרוש לנו כיום הוא אפוא לא אופי אלא משמעת? לא חלקתי על דבריו. אך המשונה היה—ולפיכך גם מרשה אני לעצמי לרשום זכרון זה—שפל אותה שעה שדיבר כך, ואני מסתכל בו, היתה בי הרגשה שהאדם הקודם עדיין מצוי בקרבנו. הוא עמד בתוכו, סגור בדמות-המשנה שלו. מבטו נערץ היה במבטה של זו, דברו בדברה. היה זה מזוויע כמעט. מאז ראיתיו עוד מספר פעמים, ובכל פעם חזר רושם זה ונשנה. ניכר היה לעין שרוצה היה, אם ניתן לומר כך, לשוב ולהופיע בחלון-עצמו; אך משהו עצר בו.

(א. ב.)

